

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA O'G'IL VA QIZ BOLALARNI TARBIYALASHDA GENDER TA'LIMNING AHAMIYATI

Abduqodirova Nazira Xolikhazarovna

Jizzax davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6345609>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-Fevral 2022
Ma'qullandi: 20 - Fevral 2022
Chop etildi: 25 - Fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

Gender ta'limi, gender ta'limi o'yinlari, gender yondashuv, innovatsiya.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada gender ta'limi, gender yondashuvi tarbiya va ta'lim jarayonida bolalarning ijtimoiy-biologik xususiyatlarini hisobga olgan holda gender differentsiyasiga asoslanganligi, maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim faoliyatini tashkil etishda gender yondashuvini ta'lim shakllari, mazmuni, usullari va hajmlarini tanlash orqali bolalar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish uchun eng yaxshi sharoitlar yaratilishi yoritilgan.

Bolaga ta'lim tarbiya berishda shaxsga yo'naltirilgan gender ta'lim ustuvor sanaladi. SHaxsga ongli yondoshishning maqsadi- shaxsni rivojlantirish, uni berilgan standart va bosim ostida "o'zgartirish emas" balki "uni qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilish" dir. SHaxsiy yondashuv ta'lim jarayoni ishtirokchilarining shaxsiy majburiyatlarini rivojlantirish va to'liq namoyon qilish uchun sharoit yaratishni ko'zlaydi. SHaxsiy majburiyatlar bu shaxs tomonidan "shaxs bo'lish" ijtimoiy buyurtmasini tadbqiq etuvchi ma'lum fazilatlarining namoyon etilishidir.

Bolalarda erkak va ayol jinsi belgilariga oid g'oyalarni yaratish vazifalari bolalarni maktabgacha tarbiya muassasalari va oilalariga qaratmoqda. Bolalar bog'chalarida bolalarning gender bo'yicha ta'lim dasturlari amalga oshirilmoqda. Ushbu yondashuvning ahamiyati shundaki,

erkaklar va qizlar dunyoni turli yo'llar bilan his qilishadi va boshqacha fikrlashadi.

Hozirda gender ta'limining dolzarbligi juda katta, chunki gender ta'limi dasturining yo'nalishi, zamonaviy jamiyatda insonning jinsiga qarab faqat bir qator afzalliklarga ega bo'lishiga mutlaqo qarshi ekanligini hisobga olib, maktabgacha ta'lim muassasalarida gender ta'limi barchamiz o'g'il bolalar nafaqat bukilmaz iroda va mushaklarni namoyon etishini xohlashimizni talab qiladi. Pedagogikada gender sotsializatsiyasi o'g'il va qizlarda erkaklik va ayollik haqidagi g'oyalarni yaratishning ikki tomonlama ijtimoiy-pedagogik jarayoni sifatida tushuniladi, ularning individualligini takomillashtirishga qaratilgan va jinsiy-rol xulq-atvorini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan. "Gender" tushunchasi bizning ijtimoiy-madaniy

muhitimiz uchun mutlaqo yangi bo'lsada, u ilmiy va ijtimoiy hayotning deyarli ko'plab sohalari va sohalarida tez-tez qo'llaniladi. U o'zining shakllanishi va ko'pgina ijtimoiy-gumanitar fanlarning kategorik-kontseptual tizimidagi o'rnini aniqlash bosqichida A.V. Mudrik, ma'lum bir jamiyat hayotida rivojlanayotgan o'g'il-qizlarning gender rollari va unda qabul qilingan gender munosabatlari madaniyatini o'zlashtirishi va takrorlashidir. Tarixan shakllangan gender stereotiplari shaxsning erkin rivojlanishiga, individuallikning shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Ular erkaklar va ayollarni hukmronlik va qaramlikda namoyon bo'ladigan xatti-harakatlar namunasini shakllantirishga undaydi. Ta'limda gender yondashuvi erkak va ayol xususiyatlarini oldindan belgilashdan uzoqlashishga imkon beradi va o'quvchilarga an'anaviy gender stereotiplari bilan cheklanmagan shaxsiy rivojlanish yo'llarini ko'rsatadi.

Gender ta'limi - bolalarda haqiqiy erkaklar va ayollar haqida g'oyalarni shakllantirish va bu insonning normal va samarali ijtimoiylashuvi uchun zarurdir. Pedagoglar va ota-onalarning ta'siri ostida maktabgacha yoshdagi bola jinsiy rol ni yoki insonning xatti-harakatlarining gender modelini o'rganishi kerak, shunda u ayol yoki erkak sifatida aniqlanadi.¹

Bolalar bog'chasida gender ta'limi va heteroseksual ta'limning ta'lim maqsadlari:
- maktabgacha yoshdagi bolalarni qaytarib bo'lmaydigan qiziqish va ularning jinsiga ijobiy munosabat bilan tarbiyalash. O'zining xususiyatlari va boshqalar tomonidan

qanday qabul qilinishini anglash asoslarini qo'ying, boshqa odamlarning mumkin bo'lgan reaksiyalarini hisobga olgan holda shaxsiy xulq-atvorni shakllantirishga maslahatbering;

- maktabgacha yoshdagi bolada atrofdagi odamlarga qiziqish va yaxshi munosabatni shakllantirish;

- maktabgacha yoshdagi bolada o'zini va boshqa odamlarni individual va ijtimoiy shaxslar sifatida o'zining afzalliklari va kamchiliklari, tipik va individual xususiyatlariga ega bo'lgan g'oyalarni rivojlantirish;

- sezgirlik va empatiyani, atrofdagi odamlarning holatini va kayfiyatini his qilish va tan olish qobiliyatini rivojlantirish. O'zingizni ularga muvofiq tuting, his-tuyg'ularingizni va xatti-harakatlaringizni boshqara oladi;

- o'z oilasi, urug'i, oilaviy merosi, an'analari haqidagi bilimlarni boyitish, oilaning psixologik guruh va ijtimoiy institut sifatidagi asosiy vazifalari bilan tanishtirish;
- kelajakdagi ijtimoiy va gender rollari uchun asos yaratish, ularni bajarishning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish, turli ijtimoiy gender rollariga, ularning mavjudligi zarurligiga ijobiy munosabatni tarbiyalash;

- bolalarning "o'g'il", "qiz" tushunchalarining mazmuni, barcha odamlarning erkaklar va ayollarga bo'linishi haqidagi bilimlarini chuqurlashtirish. Gender va jinsni aniqlashni targ'ib qilish, turli jinsdagi

¹ Bondarenko Roman Aleksandrovich. O'smirlarning jinsiy-rol sotsializatsiyasining pedagogik shartlari: Dis. Cand. ped. Fanlar: 13.00.01: Yaroslavl, 1999 165 p

bolalarning jinsiy rivojlanishining namoyon bo'lishiga to'g'ri va malakali javob berish.²

Gender maorifi bo'yicha tadbirlar doirasida o'tkazilgan o'yinlar, bolalarni keyinchalik o'zlari qanday jinsga ega ekanligini tushunishga imkon beradi. Bolalar ham o'zlarini qanday tutishlari kerakligi haqida fikrlashadi. Boshqa bolalar tomonidan qabul qilingan me'yorlardan boshqacha munosabatda bo'lgan bolalar ularni olmaydilar. Buning tasdig'i, ayollarning xatti-harakatlar belgilarini ko'rsatadigan boshqa o'g'il bolalari tomonidan hukm qilinish va qabul qilinmaslikdir. Shunga o'xshab, qizlar va ularning xatti-harakatlari o'g'il bolalarga mos keladigan qizlar tomonidan qabul qilinmaydi. O'z guruhlari bilan yolg'ondakam, bolalarni osongina harakatlari namoyon bo'lgan kishilarga osonlik bilan oqizadi.

Gender ta'limi nafaqat bolalarga o'zlarini u yoki bu jins vakili sifatida tan olishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Gender tarbiyasining dolzarbligi bolada o'z jinsi haqidagi barqaror tushunchani shakllantirishdan iborat - men qizman; Men o'g'il bolaman va har doim shunday bo'ladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida gender ta'limi barchamiz o'g'il bolalarning nafaqat bukilmas iroda va mushaklarni namoyon etishini xohlashimizni talab qiladi. Shuningdek, yigitlar va erkaklar vaziyatga qarab mehribon bo'lishlarini, yumshoq, sezgir, boshqalarga mehr-oqibat ko'rsatishni bilishlarini, qarindosh-urug'larni hurmat qilishlarini tilaymiz. Va

ayollar o'zlarini isbotlashlari, martaba qurishlari mumkin, lekin ayni paytda ayolliklarini yo'qotmaydilar. Oilada gender ta'limi tug'ilishdan boshlab o'rnatiladi. Ota-onalar tug'ilmagan bolaning jinsini bilishlari bilanoq, ular o'g'il yoki qizning paydo bo'lishiga ham ruhiy, ham jismonan tayyorlana boshlaydilar. Ular narsalarni rangiga qarab, o'yinchoqlarni jinsiga qarab sotib olishadi. Ammo gender tarbiyasi stereotiplar bilan hech qanday aloqasi yo'q: aravachalar o'g'il bolalar uchun qorong'i va qizlar uchun pushti. Maktablarda turli xil tarbiya ko'p jihatdan ma'lum bir bolaning individual xususiyatlariga tayanadi, kichkina odam oilada doimo duch keladigan ayollar va erkaklarning xatti-harakatlari misollariga bog'liq. Ko'pgina ota-onalar ushbu ta'lim momentiga ishora qiladilar va boshqa hech narsa qilish kerak emas deb hisoblashadi. Bolalar o'zlarining har bir jinsi rolini avtomatik ravishda nusxalashadi. Muammo shundaki, zamonaviy bolalar uchun ko'pincha o'zlarini tarbiyalash qiyin. Chunki, masalan, dadam kamdan-kam hollarda uyda bo'ladi va onam bir vaqtning o'zida ikkita jins bilan bog'lanadi. Yoki dadam bilan namuna umuman mavjud emas va boshqa ko'plab salbiy namunalar mavjud.

Maktabgacha yoshdagi qiz yoki o'g'il bolaga berilgan maqsadli tarbiya shaxsning rivojlanishiga sezilarli ta'sir qiladi va bu qizlar va o'g'il bolalarga zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatga erishishga imkon beradigan shaxsiy xususiyatlarni namoyon etishga imkon beradi. Gender ta'limining boshlanishi uchun eng qulay yosh davri

² Bujigeeva M.Yu. Ta'limning boshlang'ich bosqichida bolalarning gender xususiyatlari // Pedagogika. - 2002 yil.

hayotning to'rtinchi yilidir. Hayotning to'rtinchi yilida xulq-atvori to'g'ri gender tarbiyasiga mos keladigan bolalar o'zlarini qarama-qarshi jinsdan farq qiladi. Oilada gender ta'limining eng katta roli erkaklarning oilada to'g'ri rol o'ynash qobiliyatini yo'qotmasligini, asosiy daromad oluvchidan asosiy iste'molchiga aylanmasligini va bolalar tarbiyasini faqat o'z-o'zidan o'zgartirmasliklarini ta'minlashdan iborat.

Xo'sh, ayollar, o'z navbatida, jinsdan tashqarida shunchaki mavjudotga aylanmaydilar. Endi ko'plab bolalar o'z jinslarini aynan shu buzilgan xatti-harakatlar bilan bog'lashadi: qizlar to'g'ridan-to'g'ri va qo'pol bo'lib qolishadi, o'g'il bolalar esa uyda ham, bog'da, poliklinikada va hokazolarda ularni o'rab turgan ayollarning xulq-atvorini o'zlashtiradilar. Bolalarni kuzatar ekanmiz, ko'plab qizlar noziklik, sezgirlik va sabr-toqatdan mahrum, ular nizolarni tinch yo'l bilan hal qilishni bilmaydilar. O'g'il bolalar esa o'zlarini himoya qilishga urinmaydilar, jismonan zaif, chidamli emas va hissiy jihatdan beqaror. Hech bo'lmaganda qizlarga nisbatan qandaydir xulq-atvor madaniyati zamonaviy kichkina ritsarlar uchun mutlaqo begona. Shuningdek, bolalar o'yinlarining mazmuni, masalan, bolalar bog'chasida bolaning jinsiga mos kelmaydigan xatti-harakatlarning namunalarini ko'rsatishi tashvishlidir. Shu sababli, bolalar o'yinda qanday muzokaralar olib borishni, rollarni taqsimlashni bilishmaydi. O'g'il bolalar kamdan-kam hollarda jismoniy kuch kerak bo'lganda qizlarga yordam berish istagini namoyon qiladilar, qizlar esa puxtalik, aniqlik, g'amxo'rlik kerak bo'lgan o'g'il

bolalarga yordam berishga intilmaydi, bular gender tarbiyasi o'yinlari. Shu sababli, qizlar va o'g'il bolalarni tarbiyalashning barcha xususiyatlarini javonlarga qo'yadigan gender ta'limi juda muhimdir.

Gender ta'limining dolzarbligi haqida gapiradigan bo'lsak, o'qituvchilar va ota-onalarga maktabgacha yoshdagi bolalarni gender tarbiyalashda gender ta'limi o'yinlari kabi usullar va usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

"Oila"ro'lli o'yini Illyustratsiyalar, badiiy adabiyotlar yordamida suhbatlar va hokazo.

Axloqiy mazmunga ega muammoli vaziyatlar, onalar, dadalar, do'stlar uchun sovg'alar tayyorlash, didaktik o'yinlar: "Kim nima qilishni yaxshi ko'radi?", "Kimga nima?", "Men o'sib bormoqdaman", "Nima umumiy, biz qanday farq qilamiz?", "Men shundayman, chunki ...", "Kim bo'lish kerak?", "Bolani kiyintir, qizni kiyintir".

O'qituvchilar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash gender yondashuvini talab qilishi haqida tobora ko'proq gapirmoqda. Hamma ota-onalar bu atamaning ma'nosini bilishmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gender ta'limi bolalarning jinsiga muvofiq individual xususiyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Nima uchun qizlar va o'g'il bolalarni boshqacha tarbiyalash kerak, ota-onalar nima qilishlari kerak - dolzarb savollar, javoblar barcha onalar va dadalarga ma'lum bo'lishi kerak.

Hozirda ko'p erkaklar zaif va qat'iyatsiz ekanligini ko'rishingiz mumkin. Ayollar kuchliroq. Ular oila boshlig'i rolini bajarishga qodir. Biz hamma narsa aksincha bo'lishi kerakligini tushunamiz. Erkaklar

jasur va qat'iyatli bo'lishi kerak, ayollar esa yumshoq va hamdard bo'lishi kerak. Qoidaga ko'ra, gender muammolari ota-onalarning farzandlarini to'g'ri tarbiyalamasligidan kelib chiqadi.

O'g'il va qiz bolalarni birdek tarbiyalayotgan onalar va otalar jiddiy xatoga yo'l qo'yishmoqda. Bolalar ota-onalari ko'rishni xohlagan narsaga aylanmaydilar. O'g'il bolalar muloyim, hissiyotli, qo'rqqoq bo'lib o'sadi. Qizlar, shuningdek, jinsga xos bo'lmagan xatti-harakatlarni namoyon qiladilar. Chaqaloqlar sabr-toqat, hayo va muloyimlikdan mahrum. Ular tajovuzkor va qo'pol. Jinslarni "aralashtirish" holatini tuzatish uchun ota-onalar qiz va o'g'il bolalarni tarbiyalash jarayonini sozlashlari kerak.

Nima uchun gender nuqtai nazaridan foydalanish kerak? Yosh bolalar o'zlarining jinsini to'liq bilishmaydi. Ularning bilganlari shuki, o'g'il-qizlar bor. Jinslar o'rtasidagi farq, bolalarga ko'ra, tashqi ko'rinishda. Chaqaloqlar o'g'il va qiz bolalarning o'zlarini boshqacha tutishlari kerakligini bilishmaydi.

Gender tarbiyasi ota-onalar va bog'cha tarbiyachilari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Kichkintoylar o'zlarini ma'lum bir jins bilan bog'lashlari kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun gender ta'limi quyidagi afzalliklarga ega:

kichkintoylar bir yoki boshqa jinsga tegishli ekanligini tushuna boshlaydi;

bolalarda boshqalarga nisbatan bag'rikenglik tuyg'usi rivojlanadi;

kichkintoy ikkala jinsga xos bo'lgan xatti-harakatlar qoidalarini bilib oladi, ularga rioya qilishni o'rgatadi.

Umuman olganda, Shaxsning gender ijtimoiylashuvi jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydigan eng muhim ta'lim muassasasi maktabdir. Bu erda talabalar gender munosabatlari bo'yicha turli xil darslarni olishadi.

Bolaning jinsini bilishning eng katta intensivligi maktabda o'qish davriga to'g'ri keladi. Ayni paytda uning o'z jinsi imidji qurilmoqda. Shuning uchun o'qituvchilarning gender munosabatlari masalalarida malakali bo'lishi, ushbu muammoni o'rganish uchun maktab o'quvchilarining mustaqil ishini rag'batlantirish juda muhimdir.³

Zamonaviy shaklda gender sotsializatsiyasi qizlarning faolroq bo'lishni o'rganishiga, o'g'il bolalar esa passiv bo'lishiga yordam beradi. Ikkalasi ham xuddi shunday hayot maqsadiga tayyor: jinsidan qat'i nazar, har bir kishi ta'lim olishi va ishlashi kerak. Biroq, o'rta maktabda allaqachon yigit va qizlarning kasbiy o'zini o'zi anglash, oiladagi rollarni taqsimlash haqida turli xil g'oyalar mavjud.

Yaqinda ekspertlar bolalarning gender bo'yicha ta'lim masalalariga keng qamrovli yondashishni tavsiya qilishmoqda. Ular har tomonlama ishlab chiqilishi va har ikkala jinsdagi fazilatlarini rivojlantirishlari kerak. Buning sababi, jamiyatning jinsga nisbatan bir nechta talablarini ilgari surishidir.

³ Konovalchik E.A., Smotritskaya G.E. Talabalarning gender madaniyatini

tarbiyalash. Minsk: Milliy ta'lim instituti, 2008 yil.

Zamonaviy ayollar yanada qat'iy va samarali bo'lishga majbur, bolalar esa boshqalarga hamdard bo'lishlari kerak. Xullas, qizlar qat'iyat bilan tarbiyalanadi, o'g'il-qizlar bag'rikenglik va empatiya qobiliyatiga ega.

Ikkala jinsdagi xulq-atvor belgilariga ega bolaga zamonaviy dunyodagi talablarga

moslashish osonroq bo'ladi. Shu bilan birga muvozanatga rioya qilish muhimdir, chunki erkaklar va ayollar sifatlari o'rtasidagi chegaralarni loyqalash bolaning ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Р. Маматқулов. "Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик, миллий, диний ва сиёсий бағрикенгликни янада ривожлантиришнинг ижтимоий, фалсафий масалалари" Республика илмий-амалий конференцияси мақолалари тўплами. 2020 йил 21 май. Т.: ТДИУ, 2020. 199-202 бет.
2. <https://interkomitet.uz/mita-a-ida/millij-madaniy-markazlar/svetlitsa-polska-zbekiston-poljak-madaniy-markazi/?lang=oz> 65
3. Ўзбекистон-Польша: дўстона муносабатларнинг ривожланиши. Ўзбекистон республикаси Вазирлар маҳкамаси ҳузуридаги миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқалари қўмитаси. 17 апр. 2018 й.
4. <https://interkomitet.uz/mita-a-ida/millij-madaniy-markazlar/wijedergeburt-zbekiston-nemislar-madaniy-markazi/?lang=oz> 68